

УДК 330.131.7

Ребрик М.А., аспірант кафедри банківської справи ДВНЗ «Українська академія банківської справи НБУ».

Валютний ризик в умовах глобалізації ринку банківських послуг

У статті проведено дослідження сутності понять «ризик» та «валютний ризик». Розглянуто співвідношення між поняттями «ситуація вибору», «ситуація ризику» («ризикова ситуація») та «ризик». Досліджено сутність поняття «валютна експозиція». Наведені авторські визначення зазначених понять.

Ключові слова: ризик, валютний ризик, валютна експозиція, ситуація ризику, ситуація вибору.

В статье проведено исследование сущности понятий «риск» и «валютный риск». Рассмотрено соотношение между понятиями «ситуация выбора», «ситуация риска» («рисковая ситуация») и «риск». Исследована сущность понятия «валютная экспозиция». Представлены авторские определения указанных понятий.

Ключевые слова: риск, валютный риск, валютная экспозиция, ситуация риска, ситуация выбора.

Rebryk M.A. Currency risk in the conditions of the globalisation of the bank services market.

The research of essence of concepts «risk» and «currency risk» is carried out in the article. The relations between concepts «situation of choice», «risky situation» («situation of the risk») and «risk» is considered. The essence of concept «currency exposure» is investigated. Author's definitions of the specified concepts are presented.

Keywords: risk, currency risk, currency exposure, risky situation, situation of choice.

Вступ. У другій половині ХХ сторіччя посилюється процес фінансової глобалізації як складової економічної інтеграції, яка супроводжувалася становленням і функціонуванням транснаціональних корпорацій, інтенсифікацією світової торгівлі та тенденцією до конвергенції. Більшість елементів фінансової глобалізації виникли як результат розвитку саме фінансової сфери: різке зростання транснаціональних потоків капіталів, виникнення нових фінансових інструментів, створення колективних валют тощо. Зазначені процеси, в свою чергу, зумовлюють постійне зростання обсягів операцій з іноземною валютою, а, відповідно – ескалацію валютного ризику.

Конкурентоздатність та стабільний розвиток банків сьогодні напряму залежить від ефективного управління валютним ризиком. Однак, ефективний менеджмент неможливий без розуміння сутності об'єкта управління.

Питання у сфері визначення сутності феномена ризику висвітлені у дослідженнях Н.Лумана (N.Luhmann), Н.Решера (N.Rescher), Е.Гідденса (A.Giddens), Ф.Найта (F.Knight) та інших. Дослідженням природи валютного ризику присвячені праці Д.Айтмана (D.Eiteman), А.Стоунхіла (A.Stonehill), М.Моффета (M.Moffett), М. Папайоану (M.Papaioannou), Д.Мерфі (D.Murphy), М.Адлера (M.Adler) та інших.

У вітчизняній економічній літературі проблеми трактування поняття «ризик» та «валютний ризик» відображені у працях відомих українських науковців та практиків: І.В.Сала, А.А.Мещерякова, О.А.Криклій, В.І.Міщенко, В.А.Ющенко, Л.О.Примостки, О.І.Бутука, І.А.Бланка та інших.

За всієї значущості розробок зазначених авторів, складність та багатоаспектність валютного ризику, різноманітність цілей та задач, що вирішуються шляхом визначення сутності цього терміна зумовлює відсутність єдиного підходу до дефініції поняття «валютний ризик».

Постановка завдання. Метою даної статті є уточнення сутності поняття «валютний ризик». Оскільки зазначене поняття є видовим по відношенню до родового поняття «ризик», доцільно розпочати дослідження з визначення сутності останньої категорії.

Результати дослідження. Незважаючи на те, що слово «ризик» має доволі стародавню етимологію, ґрунтовних досліджень з історії його виникнення не існує. Деякі науковці припускають арабське походження даного слова [1,С.140]. Якщо арабське слово визначає ризик як «усе, що дано тобі Богом і із чого ти отримуєш прибуток» і має значення випадкового й сприятливого результату, то у буквальному трактуванні, що згадується ще Гомером, ризик характеризувався як «небезпека лавірування між скель». З таким його трактуванням пов'язаний грецький термін «*ridsikon*» (стрімчак, скеля), латинський – «*ridsicare*» (лавірувати між скель), французький – «*risdoe*» (об'їжджати стрімчак, скелю) і т.п. [2,С.10].

Поширення цього слова в Європі відбулося лише з початком книгодрукування, насамперед, в Італії й Іспанії. У творах Джовані Ботеро згадується формулювання: «*Chi non risica non guadagna*», що у перекладі означає: «Хто нічим не ризикує, той нічого не отримує». У відповідності до стародавньої традиції, автор відмежовує цю максиму від пихатих, божевільно сміливих вчинків.

Виходячи з того, що у мові на той час були присутні слова для позначення небезпеки, дерзання, випадку, щастя, мужності, страху, авантюри і т.д., Н.Луман (N.Luhmann) припускає, що нове слово «ризик» починають уживати для позначення проблемної ситуації, яка не може бути досить чітко виражена за допомогою слів, що є в наявності [1].

Отже, історично склалося, що одні тлумачення поняття «ризик» пов'язують його з можливістю отримання позитивних, а інші – негативних наслідків дій. Гіпотетично така ситуація пояснюється усвідомленням людьми того, що досягти певних позитивних результатів неможливо без виконання дій, що можуть привести і до несприятливих наслідків.

Результат такого усвідомлення простежується у С.І.Ожегова, який у своєму словнику російської мови дає наступне визначення ризику: «Риск – возможная опасность, действие на удачу в надежде на счастливый исход» [3].

Схожої думки дотримується укладач тлумачного словника В.І.Даль:

«Рисковать, рискнуть – пускаться на удачу, на неверное дело, наудалую, отважиться, идти на авось... подвергаться случайности, действовать смело, предприимчиво, надеясь на счастье... подвергаться опасности, превратности, неудаче» [4].

Даний підхід щодо визначення поняття «ризик» знайшов підтримку у працях багатьох науковців. Наприклад, К.В.Балдін дає визначення ризику як «... сознательной подверженности возможному ущербу в стремлении получить неординарную прибыль» [5].

О.І.Лаврушин та Н.І.Валенцева вважають, що ризик – це «деятельность, рассчитанная на успех, при наличии неопределенности, требующая от экономического субъекта умения и знания как преодолевать негативные события» [6].

На основі аналізу наведених визначень можна зробити ряд висновків.

По-перше, ризик несе в собі активний початок, тобто він нерозривно пов'язаний із виконанням певних дій з боку особи, що приймає рішення (ОПР). Оскільки рішення – це завжди дії, то бездіяльність також повинна вважатися різновидом дій ОПР.

По-друге, така діяльність обов'язково несе в собі щонайменше два альтернативні наслідки, один з яких несе в собі додаткові вигоди для ОПР, а інший – втрати у порівнянні з моментом, на який приймалося рішення.

По-третє, така діяльність є свідомою, тобто суб'єкт ризику усвідомлює можливість недосягнення поставленої мети внаслідок своєї діяльності.

Остання теза, на нашу думку, потребує додаткового роз'яснення. У своєму дослідженні Н.Решер (N.Rescher) розрізняє поняття «running a risk» (піддаватися ризику) та «taking a risk» (ризикувати самому), однак ніяким чином їх не обґрунтовує [7,С.6]. Натомість, Е.Гідденс (A.Giddens), визначаючи ризик як небезпеку майбутнього збитку, стверджує, що неусвідомлення особою можливих результатів її дій не захищає її від збитків, а отже, ризик існує і поза свідомістю [8,С.34]. На наш погляд, якщо людина не усвідомлює можливих наслідків своїх дій, то йдеться не про ризик, а про невизначеність.

Поняття «ризик» та «невизначеність» ототожнюються у працях багатьох науковців. Наприклад, В.Т.Севрук стверджує, що «банковский риск выражает неопределенность исхода банковской деятельности и возможные неблагоприятные последствия в случае неуспеха» [9].

Обґрунтоване розмежування понять «ризик» і «невизначеність» наведено Ф.Найтом (F.Knight) у роботі «Риск, неопределённость и прибыль». Автор зазначає, що «...в одних случаях «риск» означает некое количество, доступное измерению, тогда как в других случаях это нечто совсем иного рода. ...Оказывается, измеримая неопределенность, или собственно «риск», настолько отличается от неизмеримой, что по существу вообще не является неопределенностью. Соответственно, мы ограничим употребление термина «неопределенность» случаями неколичественного рода» [10].

Дана точка зору найшла відображення у працях А.П.Альгіна, який визначає ризик як «деятельность субъектов хозяйственной жизни, связанную с неопределенностью в ситуации неизбежного выбора, в процессе которой есть возможность оценить вероятность достижения желаемого результата, неудачи и отклонения от цели, содержащейся в выбранных альтернативах» [11].

Аналіз наведених визначень дозволяє виділити окремі умови, за яких виникає ризик.

По-перше, ризик виникає тільки за умов, що ОПР відома кількісна ідентифікація ймовірності виникнення усіх альтернативних наслідків його дій. Якщо дії ОПР призводять до невизначеної кількості альтернативних наслідків, ймовірності настання яких неможливо прорахувати або вони невідомі ОПР, то йдеться саме про невизначеність, а не про ризик.

По-друге, у суб'єкта повинно бути щонайменше дві альтернативні дії (у інакшому випадку мова йде про приреченість).

По-третє, суб'єкт приймає рішення в умовах неминучого вибору (бо в іншому випадку не потрібно було б ризикувати).

Трактування ризику як ймовірності простежується у працях багатьох науковців. При цьому їх умовно можна поділити на три групи.

Перша група науковців розглядає ризик як ймовірність виникнення негативних наслідків дій. Так, Л.О.Примостка, П.М.Чуб та Г.Т.Карчева вважають, що ризик – це «ймовірність того, що очікувана подія не відбудеться або відбудеться з певними відхиленнями, що, з рештою, призведе до небажаних наслідків» [12].

З точки зору Національного банку України ризик також трактується як «ймовірність того, що події, очікувані або неочікувані, можуть мати негативний вплив на капітал та/або надходження банку» [13].

Схожою є точка зору другої групи науковців, які трактують ризик як ймовірність будь-якого відхилення від запланованих результатів. Так, М.Н.Бахчєєва вважає, що ризик – це «порождаемая неопределенностью проявлений агрессивных факторов внешних и внутренних сред возможность отклонения реального протекания управляемого (наблюдаемого) процесса от предполагаемого сценария и в итоге от ожидаемого результата (цели)» [14]. У даному випадку ризик також пов'язується лише з негативними наслідками

У визначеннях сутності поняття «ризик», що були проаналізовані нами, деякі з науковців оперують поняттям «небезпека», «загроза». З нашої точки зору, загроза (небезпека), реалізація яких несе за собою негативні наслідки для ОПР, є лише одною із складових ризику на рівні з шансом, реалізація якого пов'язана з позитивними результатами.

Третя група науковців розглядає ризик у якості ймовірності виникнення як позитивних, так і несприятливих наслідків. Так, Д.С.Морозов та В.Ю.Катасонов вважають, що ризик – це «...с одной стороны, опасность потенциально возможной потери ресурсов или недополучения доходов по сравнению с рассчитанным вариантом, с другой стороны – вероятность получения дополнительного объема прибыли, связанного с риском» [15, С.43].

Останнє визначення містить тезу, яка, на перший погляд, суперечить отриманим нами висновкам (про те, що один із результатів ризику пов'язаний із втратами для ОПР у порівнянні з моментом, на який приймалося рішення), оскільки отримання доходів, хоча й не в повному обсязі, що планувався, є

додатковою вигодою для ОПР у порівнянні з початковим станом. Це протиріччя може бути розв'язане наступним поясненням. Якщо ОПР планує свої майбутні доходи на рівні, що можна об'єктивно досягти за незмінних умов діяльності, то така величина може вважатися «точкою відліку» для визначення результатів діяльності. У такому випадку, недоотримання доходу символізує погіршення умов діяльності ОПР, певні втрати, а, отже, узгоджується з нашим висновком.

З нашої точки зору, трактування ризику лише як ймовірності не дає комплексного уявлення про нього, оскільки не несе в собі інформації про причини чутливості результатів діяльності ОПР до певних подій, ймовірність яких оцінюється, та масштаби отриманих наслідків.

Дискусійним залишається питання щодо об'єктивних або суб'єктивних інтерпретацій ймовірності, покладеної в основу поняття «ризик». Необхідно зазначити, що такі дебати ведуться ще з початку ХХ століття. Відповідно до об'єктивних інтерпретацій, ймовірність є реальністю, існує об'єктивно. Її можна виявити за допомогою логіки або оцінити статистично. Окрім Ф.Найта (F.Knight), відомими послідовниками даної течії є Дж. Кейнс (J.Keynes), Р.Майсес (R.Mises), А.Колмогоров (A.Kolmogorov) та інші.

Основи суб'єктивної інтерпретації ймовірності заклали Ф.Ремсі (F.Ramsey), Б. де Фінетті (B. de Finetti) та Л.Саваж (L.Savage). Позиція суб'єктивістів може бути виражена словами Б. де Фінетті, який зазначав: «Мій тезис ... наступний: ймовірності не існує. Ймовірність, якщо розглядати її як дещо об'єктивно існуюче, є нічим іншим, ніж невірним уявленням, що вводить у оману, ілюзорною спробою висловити або матеріалізувати наші істинні ймовірнісні вірування» [16]. Отже, відповідно до суб'єктивних інтерпретацій, ймовірність – людські вірування. Вона не властива природі. Люди визначають її, щоб характеризувати їхню власну непевність.

Оскільки, з нашої точки зору, ймовірність пов'язана лише з настанням певної події, яка виступає лише складовою ризику, то з, одного боку, стверджуючи об'єктивність або суб'єктивність природи ймовірності, не можна

дану ознаку переносити повністю на природу ризику, а з іншого боку, також не можна заперечувати часткову абсорбцію такої ознаки ризиком. Ми вважаємо, що об'єктивною є невизначеність, а ризик, що виступає її наслідком, у певній мірі є суб'єктивним. Така суб'єктивність пов'язана з нерівнозначністю оцінки рівня ризику різними ОПР, яка залежить від багатьох факторів:

- різного рівня повноти й якості інформативної бази;
- різниці в інтервалах часу, що мають у своєму розпорядженні окремі

СР для прийняття рішення;

- кваліфікації ОПР, їх досвіду у сфері ризику-менеджменту;
- психологічних особливостей ОПР, їх схильністю до ризику тощо.

Серед науковців існує думка, що ризик є об'єктивним явищем, а суб'єктивним є лише його сприйняття (оцінка) окремими ОПР. Ми не можемо з цим погодитися, оскільки, з одного боку, ризик виступає кількісним вираженням реально існуючої невизначеності, тобто без оцінки ризик взагалі не існує, а виходячи з того, що оцінка носить суб'єктивний характер, сам ризик також має суб'єктивну складову. З іншого боку, оцінка не повинна базуватися лише на суб'єктивних поглядах, а повинен бути задіяний інструментарій більш об'єктивного розрахунку кількісних параметрів його елементів – у цьому проявляється об'єктивна складова ризику. Отже, ми погоджуємося з точкою зору науковців, які вважають ризик об'єктивно-суб'єктивною категорією.

Результати аналізу визначень свідчать, що причиною ризику виступає певна подія, ймовірність реалізації якої можна визначити. Деякі науковці взагалі ототожнюють поняття «ризик» із подією (або групою подій), що впливають на результат дій ОПР. Наприклад, І.Т.Балабанов визначає ризик як «событие, которое может произойти, а может и не произойти. В случае наступления такого события возможны три экономических результата: отрицательный (проигрыш, убыток), нулевой и положительный (выигрыш, выгода, прибыль)» [17].

На нашу думку, подія (або група подій), що призводить до втрат повинна трактуватися як причина ризику, а не ототожнюватися з поняттям «ризик».

Деякі вчені ототожнюють поняття «ризик» з наслідками дій ОПР. Так, Ю.Ю.Кінеєв визначає ризик як «следствие действия либо бездействия, в результате которого существует реальная возможность получения неопределенных результатов различного характера, как положительно, так и отрицательно влияющих на финансово-хозяйственную деятельность предприятия» [18].

Трактування ризику як результатів дій також не дає комплексного уявлення про нього, оскільки не несе в собі кількісної ідентифікації ймовірності кожного з альтернативних наслідків та про причини чутливості результатів діяльності ОПР до певних подій.

Також можна виділити групу вчених, що трактують поняття «ризик» як характеристику дій ОПР. Наприклад, Ю.Н.Тронін – як «характеристику решения, принимаемого субъектом в ситуации, когда возможны альтернативы, реализующиеся во многих (больше одного) исходах, существует неопределенность в отношении конкретного исхода, и, по крайней мере, один из исходов опасен» [19].

Наведені визначення містять в собі підтвердження тези, що ризик пов'язаний з діями ОПР, спрямованими на досягнення поставленої мети.

А.Секерін трактує ризик як «характеристику ситуации принятия решения в ходе экономической деятельности, связанная с субъективной оценкой ЛПР последствий влияния факторов неопределенности на результаты принимаемого решения с точки зрения благоприятного и неблагоприятного влияния» [21].

З нашої точки зору, обґрунтоване розмежування понять «ситуація вибору», «ситуація ризику» («ризикова ситуація») та «ризик» є концептуальним моментом у визначенні сутності останньої категорії.

Різні словники дають схожі трактування поняття «ситуація»: «совокупность обстоятельств, положение, обстановка» [3], «стечение обстоятельств в данный момент, положение дел» [22], «состояние дел; стечение обстоятельств» [23].

Отже, доцільно умови та обставини виникнення ризику, що були виявлені нами в ході аналізу визначень сутності поняття «ризик» трактувати як ризикову ситуацію або ситуацію ризику. З іншого боку, ситуація ризику виникає тільки у випадку, коли суб'єкт у ситуації вибору з наявних у нього альтернатив дій – ризикувати або не ризикувати – обирає першу.

Узагальнюючи результати проведеного дослідження, можна виділити такі основні риси, що характерні для ситуації ризику:

- 1) суб'єкт приймає рішення щодо виконання певних дій або бездіяльності і діє у відповідності з прийнятим рішенням;
- 2) суб'єкт свідомо приймає рішення щодо своєї діяльності;
- 3) рішенням є вибір щонайменше з двох альтернатив;
- 4) зазначені альтернативи обов'язково несуть в собі щонайменше два альтернативні наслідки (якщо можливий лише один наслідок – це приреченість);
- 5) один із наслідків є більш бажаним для ОПР, ніж результат відмови від ризику (ціна ризику);
- 6) бажаний наслідок виступає метою та спонукою до діяльності;
- 7) один із наслідків є менш бажаним для ОПР, ніж результат відмови від ризику (плата за ризик);
- 8) ОПР відома ймовірність виникнення усіх альтернативних наслідків його дій;
- 9) у ОПР відсутній інструментарій, що дозволяє довести ймовірність одного з наслідків до 100%.

При трактуванні поняття «ризик», на нашу думку, слід виходити з можливості його подальшої імплементації у практиці банківського ризик-менеджменту. Виходячи з цього, у ОПР має бути можливість виявити ризик, оцінити його і вжити певних заходів для його оптимізації. Іншими словами, менеджер має визначити:

1. Джерело ризику – подію або групу подій, які несуть в собі загрозу виникнення втрат (матеріальних та/або нематеріальних) або, навпаки – шанс

отримання додаткових доходів. Основними характеристиками джерела валютного ризику є імовірність виникнення змін, їх напрямок, масштаб (в абсолютному або відносному вимірі), час початку та тривалість зміни.

2. Експозицію – те, на що впливає джерело ризику (те, що «під ризиком» і яким чином).

3. Наслідки – результат реалізації загрози (що перешкоджає досягненню цілей і в остаточному підсумку виражається у масштабах втрат (матеріальних та/або нематеріальних)), або шансу, що виражається у масштабах отриманих вигод.

Таким чином, банківський ризик можна визначити як комбінацію джерела ризику, експозиції, та наслідків.

Досягнення запланованих результатів відбувається у разі нереалізації загрози. У такій ситуації позитивні наслідки можна розглядати у якості плати за ризик. Наслідки виходу із ризикової ситуації, що виявилися кращими, ніж заплановані (наприклад, надприбутки), доцільно трактувати як результат реалізації шансу, що несе в собі додаткові вигоди.

Співвідношення між поняттями «ситуація вибору», «ситуація ризику» («ризикова ситуація») та «ризик» наочно представлено на рисунку 1.1.

Щодо поняття «валютний ризик», то більшість науковців, чії погляди було проаналізовано, трактують його як ймовірність втрат. Так, І.В.Сало та О.А.Криклій визначають валютний ризик як «імовірність для банку грошових збитків або зменшення вартості капіталу внаслідок несприятливих змін валютних курсів у період від придбання до продажу позицій у валюті» [24], Л.О.Примостка – як «ймовірність фінансових втрат унаслідок того, що курс однієї валюти щодо іншої зміниться протягом певного часу» [12], В.А.Ющенко та В.І.Міщенко – як «можливість грошових утрат суб'єктів валютного ринку через коливання валютних курсів» [25].

Аналогічне визначення надає Національний банк України: «Валютний ризик – наявний або потенційний ризик для надходжень і капіталу, який

виникає через несприятливі коливання курсів іноземних валют та цін на банківські метали» [13].

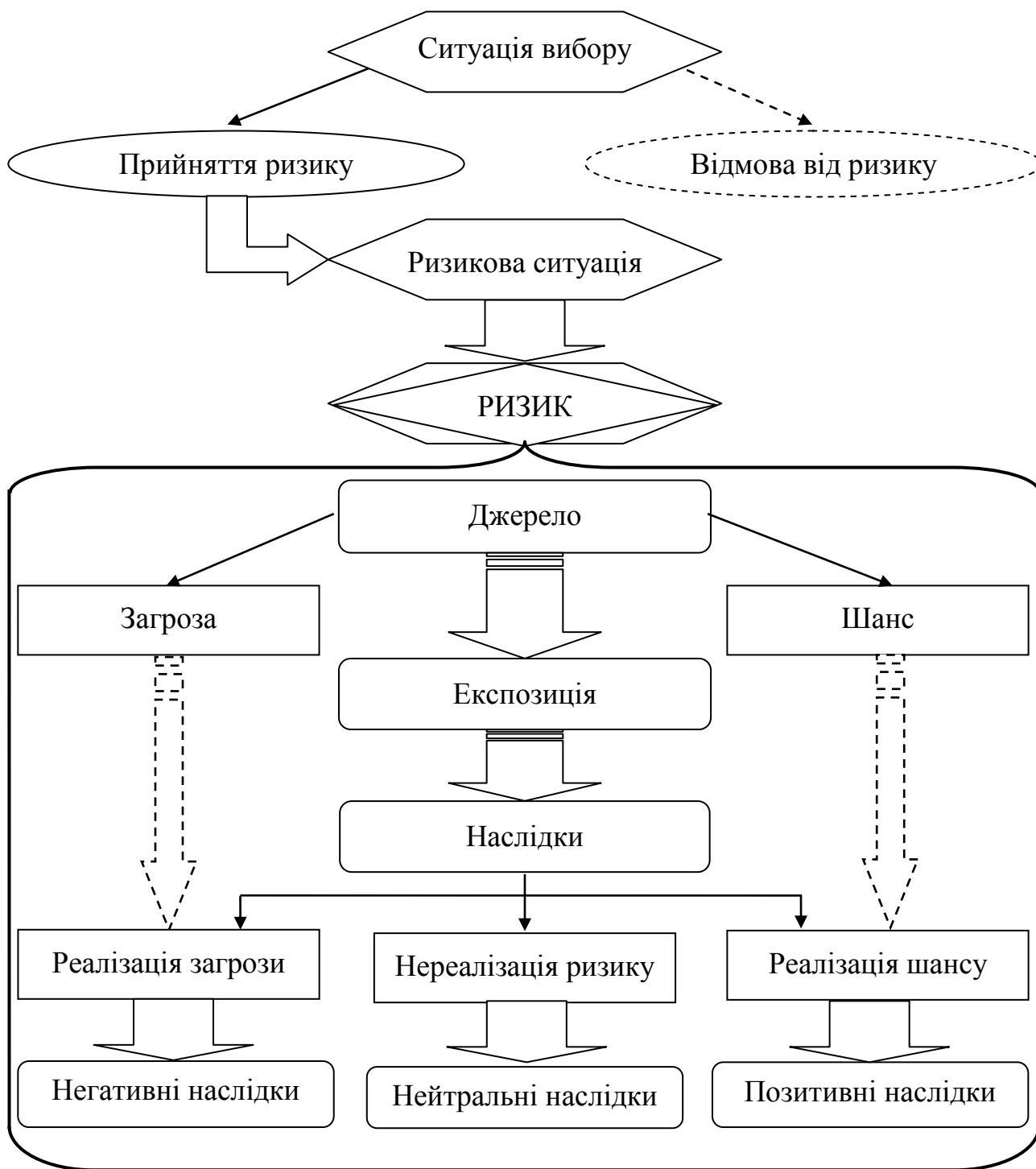

Рис. 1.1. Етапи виникнення та реалізації ризику

На основі аналізу наведених визначень можна зробити наступні висновки:

1. Обов'язковою характеристикою ситуації валютного ризику виступає проведення ОПР операцій з іноземною валютою та/або банківськими металами (за відсутності таких операцій валютний ризик не виникає).

2. Основною причиною виникнення збитків від валютних операцій виступає волатильність валютних курсів.

3. Чутливість результатів діяльності суб'єкта валютних відносин до змін валютних курсів виникає за наявності у нього валютних позицій.

Однак, не всі науковці погоджуються з однозначністю негативних наслідків валютного ризику. Наприклад, О.Е.Коцин визначає валютний ризик як «риск, связанный с возможностью получения как убытка, так и прибыли, вследствие колебания курса валют как в неблагоприятную сторону, так и в благоприятную» [26].

Коливання курсів слугують лише джерелом виникнення валютного ризику, однак, не гарантують його появу. Наприклад, якщо ОПР не має грошових потоків у іноземній валюті та відкритих валютних позицій, валютний ризик не виникає, навіть за умов коливання курсу національної валюти. Підтвердження даної тези міститься у визначенні, що надане С.Савицьким: «Валютний ризик – потенциальные убытки, которые могут возникнуть вследствие неблагоприятного изменения курсов иностранных валют по отношению к национальной валюте в течение определенного периода времени при условии наличия у предприятия открытой валютной позиции либо при наличии денежных потоков в иностранной валюте» [27].

Однак, у наведеній дефініції спостерігається ототожнення валютного ризику з наслідками дій ОПР. Подібне розуміння сутності даної категорії висловлюють Д.Айтман (D.Eiteman), А.Стоунхіл (A.Stonehill) та М.Моффет (M.Moffett): «Валютний ризик – потенціал змін у прибутковості, чистих грошових потоках та ринковій вартості фірми внаслідок змін обмінних курсів» [28]. Аналогічне трактування зустрічається у роботі М. Папайоану (M.Papaioannou): «Викликані рухом обмінного курсу потенційні прямі (у результаті нехеджованої позиції) або опосередковані втрати у фінансових

потоках фірми, її активах та пасивах, чистому прибутку та, у свою чергу, її ринковій вартості» [29].

На нашу думку, значення наслідків валютного ризику саме по собі не дає комплексного уявлення про валютний ризик, оскільки, як мінімум, не несе в собі інформації про імовірність його реалізації та причини чутливості наслідків до дії екзогенних та ендогенних факторів. Перший недолік може бути нівельований врахуванням при визначенні валютного ризику характеристик джерела ризику, другий – врахуванням характеристик експозиції.

Базельський комітет з банківського нагляду (Basel Committee on Banking Supervision) взагалі ототожнює валютний ризик з утриманням або прийняттям позицій у іноземних валютах, включаючи золото [30]. Дану точку зору підтримують російські науковці К.В.Балдін та С.Н.Воробйов, які визначають валютний ризик як «подверженность возможному финансовому ущербу в результате вариации курсов валют, которые могут возникнуть в период с момента заключения договора на поставку валюты до момента его фактического исполнения» [5]. Схильність (рос. «подверженность») до валютного ризику є валютною експозицією.

Необхідно зазначити, що у закордонній науковій літературі, присвяченій дослідженню валютного ризику часто зустрічається поняття «валютна експозиція». При цьому, поняття «валютна експозиція» різними дослідниками трактується по-різному.

Перша група науковців ототожнюють валютну експозицію з наслідками, що можуть виникнути в результаті змін валютних курсів. Так, М.Адлер (M.Adler) та Б.Доумас (B.Doumas) валютну експозицію визначають як «ефект, що здійснюють на фірму неочікувані зміни у реальних обмінних курсах» [31]. Аналогічної думки дотримуються К.Панзаліс (C.Pantzalis), Б.Сімкінс (B.Simkins) та П.Лаукс (P.Laux).

З нашої точки зору, ототожнення валютної експозиції з наслідками реалізації ризику є недоцільним.

Інша група дослідників ототожнює валютну експозицію з «тим, що під ризиком». Так, Я.Гідді (Ian Giddy) та Г.Дюффе (Dufey G.) вважають, що експозиція до валютного ризику – це «те що «під ризиком» і яким чином» [32].

Третя група дослідників, що була умовно виділена нами, дає визначення валютної експозиції як чутливості окремих показників діяльності компанії до змін валютних курсів. Так, Ч.Хілл (Ch.Hill) валютну експозицію трактує як «міру, в якій надходження від окремих транзакцій уражені коливаннями валютних курсів» [33]. Д.Айтман (D.Eiteman), А.Стоунхіл (A.Stonehill) та М.Моффет (M.Moffett) у своєму визначенні конкретизують сфери впливу коливань валютних курсів: «валютна експозиція – це міра потенціалу змін у прибутковості фірми, її чистих грошових потоках та ринковій вартості внаслідок зміни валютних курсів» [28].

Аналогічною є офіційна точка зору Національного банку України, який під експозицією розуміє «міру оцінки уразливості банку до ризиків» [13].

Таким чином, проведений аналіз поглядів науковців щодо трактування поняття «валютний ризик» дає можливість виділити такі основні напрямки (таблиця 1.1):

Таблиця 1.1

Основні напрямки визначення категорії «валютний ризик»

Напрямок визначення	Представники, що підтримували дану ідею
Валютний ризик як ймовірність втрат	Балабанов І., Балу Ф.-О., Вальравен К., Бурлак Г., Бутук О., Вальравен К., Волицька А., Грат А., Грюнінг Х., Загородній А., Іода Є., Кириченко О., Клементьев А., Красногор В., Лаврушин О., Малютин А., Мінін А., Мозговий О., Носкова І., Пивоваров С., Примостка Л., Резніченко В., Рэдхед К., Хьюс С., Сало І., Криклій О., Селезньова Н., Стоянова О., Кім С, Тупіцина А., Уткін Е., Хохлов Н., Христіановський В., Шапкін А., Шора О., Шроєк Г., Юн Ч., Ющенко В.
Валютний ризик як	Клементьев А., Коцин О., Положення (стандарт)

невизначеність щодо наслідків дій	бухгалтерського обліку 13 «Фінансові інструменти», Шапіро А.
Валютний ризик як подія	Заріпов І., Лобанова О., Піскулов Д., Сіроткин В.
Ризик як експозиція, утримання позицій	Basel Committee on Banking Supervision, Балдін К., Мерфі Д.
Валютний ризик як наслідок дій	Ейтман Д., Бутук О., Високовський Д., Гаджиев Ф., Гассем А., Гідді Я., Дегтярьова О., Папайоану М., Савицкий С., Тепман Л.

Наведені нами вище концептуальні засади визначення поняття «ризик» доцільно використати при обґрунтуванні авторського підходу до трактування сутності категорії «валютний ризик». Враховуючи це, структурно валютний ризик банку можна представити як комбінацію джерела ризику, валютної експозиції та наслідків.

Джерелом валютного ризику, на наш погляд, є короткострокові, середньострокові та довгострокові неочікувані коливання обмінних курсів, які несуть в собі загрозу виникнення втрат (матеріальних та/або нематеріальних), або навпаки – отримання додаткових вигод. Основними характеристиками джерела валютного ризику є імовірність, напрямок, масштаб зміни курсу певної валюти (в абсолютному або відносному вимірі), час початку та тривалість зміни.

Необхідно підкреслити, що валютний ризик виникає внаслідок саме неочікуваних змін у валютних курсах, оскільки очікувані зміни повинні бути враховані у момент прийняття відповідних економічних рішень. Натомість, неврахування символізує про реалізацію інших видів ризиків (компетенції, порядності, ризиків бізнес-середовища тощо).

Експозиція до валютного ризику – ступінь чутливості банку до валютного ризику, що характеризується масштабами реалізації загрози або шансу при зміні обмінного курсу на одиницю виміру за певний період.

Вираженням величини валютного ризику можуть слугувати його наслідки, які визначаються, з одного боку, як результат реалізації загрози, що перешкоджає досягненню цілей і в остаточному підсумку виражається у

масштабах втрат банку; з іншого боку – як результат реалізації шансу, що сприяє досягненню цілей і в остаточному підсумку виражається у масштабах доходів банку.

Наведені компоненти є взаємопов'язаними і взаємодоповнюючими. Неврахування хоча б одної складової стоїть на заваді отриманню комплексного уявлення про валютний ризик.

Висновки з даного дослідження та перспективи подальших розвідок у даному напрямку. Як не існує єдиного трактування сутності поняття «ризик», так не існує серед науковців і практиків консенсусу з приводу визначення поняття «валютний ризик». На основі проведеного дослідження було виявлено умови та обставини виникнення ризику, які доцільно трактувати як ризикову ситуацію або ситуацію ризику. З іншого боку встановлено, що ситуація ризику виникає тільки у випадку, коли суб'єкт у ситуації вибору з наявних у нього альтернатив дій – ризикувати або не ризикувати – обирає першу.

Концептуальні засади визначення поняття «ризик» було використано при обґрунтуванні авторського підходу до трактування сутності категорії «валютний ризик» як комбінації джерела ризику (яким є короткострокові та довгострокові коливання валютних курсів), валютної експозиції (яка характеризує ступінь схильності до втрат або отримання доходів) та наслідків (які, в остаточному підсумку, виражаються у масштабах втрат або додаткових вигод для банку).

Література

1. Luhmann N. Risk: A Sociological Theory / N. Luhmann ; translated by R. Barrett. – New Brunswick, N.J. : AldineTransaction, 2005. – 236 p.
2. Бланк И. А. Управление финансовыми рисками / И. А. Бланк. – К. : Ника-Центр, 2005. – 600 с.
3. Ожегов С. И. Словарь русского языка: около 57 000 слов – 20-е изд., стереот. / С. И. Ожегов. – М. : Русский язык, 1988. – 750 с.
4. Даль В. И. Толковый словарь живого великорусского языка : в 4 т. Т.

3 / В. И. Даль. – М. : Астрель; АСТ, 2004. – 1278 с.

5. Балдин К. В. Риск-менеджмент: учеб. пособ. / К. В. Балдин, С. Н. Воробьев. – М. : Гардарики, 2005. – 285 с.

6. Банковские риски : учебное пособие / кол. авторов ; под ред. д-ра экон. наук, проф. О. И. Лаврушина и д-ра экон. наук, проф. Н. И. Валенцевой. – М. : КНОРУС, 2007. – 232 с.

7. Rescher N. Risk: A Philosophical Introduction to the Theory of Risk Evaluation and Management / N. Rescher. – Washington : UPA, 1983. – 54 p.

8. Giddens A. The Consequences of Modernity / A. Giddens. – Stanford (CA), 1990. – 188 p.

9. Севрук В. Т. Банковские риски / В. Т. Севрук. – М. : Дело Лтд, 1994. – 72 с.

10. Найт Ф. Риск, неопределенность и прибыль : пер. с англ. / Ф. Найт. – М. : Издательство «Дело», 2003. – 360 с.

11. Альгин А. П. Риск и его роль в общественной жизни : монография / А. П. Альгин, Б. А. Воронович, А. И. Пригожин. – М. : Мысль, 1989. – 187 с.

12. Управління банківськими ризиками : навч. посіб. / Л. О. Примостка, П. М. Чуб, Г. Т. Карчева та ін. За заг. ред. д-ра экон. наук, проф. Л. О. Примостки. – К. : КНЕУ, 2007. – 600 с.

13. Щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [Електронний ресурс] : методичні рекомендації, схвалені постановою Правління НБУ від 02серпня 200 4 № 361. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1045.5945.1&nobreak=1>.

14. Бахчеева М. Н. Страхование имущества предприятия как элемент комплексной системы управления рисками / М. Н. Бахчеева // Управление финансовыми рисками, 2005. – № 3. – С. 5-16.

15. Морозов Д. С. Проектное финансирование управление рисками / под ред. проф. В. Ю Катасонова. – М. : Анкил, 1999. – 120 с.

16. de Finetti B. Studies in Subjective Probability / B. de Finetti ; edited by H. E. Kyburg, Jr., and H. E. Smokler. – New York : John Wiley & Sons, 1964. –

251 p.

17. Балабанов И. Т. Основы финансового менеджмента. Как управлять капиталом / И. Т. Балабанов – М. : Финансы и статистика, 1995. – 382 с.

18. Кинев Ю. Ю. Оценка рисков финансово-хозяйственной деятельности предприятий на этапе принятия решения / Ю. Ю. Кинев // Менеджмент в России и за рубежом. – 2000. – №5. – С. 73-83.

19. Тронин Ю.Н. Можно ли управлять рисками? / Ю. Н. Тонин // Банковские технологии. – 2000. – №3. – С. 60-63.

20. Егорова Е. Е. Еще раз о сущности риска и системном подходе / Е. Е. Егорова // Управление риском. – 2002. – №2. – С. 9-12.

21. Секерин А. О методологии управления экономическим риском [Электронный ресурс] / А. Б. Секерин. – Режим доступа : <http://www.vestnik.vsu.ru/pdf/econ/2004/01/sekerin.pdf>.

22. Dictionary of the English Language. – 4th edition. – by Houghton Mifflin Company, 2009. – P. 1215.

23. Collins English Dictionary. – complete and unabridged 6th Edition. – HarperCollins Publishers, 2003. – P. 819.

24. Сало І. В. Фінансовий менеджмент банку : навчальний посібник / І. В. Сало, О. А. Криклій – Суми : Університетська книга, 2007. – 314 с.

25. Ющенко В. А. Управління валютними ризиками : навч. посібник. / В. А. Ющенко, В. І. Міщенко. – К. : Тов-во «Знання», КОО, 1998 – 444 с.

26. Коцин О. Е. Причины возникновения валютных рисков и их классификация / О. Е. Коцин // Организационно-экономические основы банковского менеджмента : сб.статей / отв. ред. Гага В. А. – Томск : изд-во Том. ун-та, 2006. – выпуск 5. – С. 82-84.

27. Савицкий С. Хеджирование валютных рисков с использованием срочных контрактов ММВБ [Электронный ресурс] / С. Савицкий. – Режим доступа : http://www.dereh.ru/Upload/633016284672395000/futures_081106_1.pdf.

28. Eiteman, David K. Multinational Business Finance / David K. Eiteman, Arthur I. Stonehill, Michael H. Moffett. – published by Addison-Wesley Longman,

Inc. – 9th edition. –2001. – 784 p.

29. Papaioannou M. G. Exchange Rate Risk Measurement and Management: Issues and Approaches for Firms / M. G. Papaioannou // IMF Working Paper. – 2006. – Vol. 255.

30. Amendment to the Capital Accord to incorporate market risks [Electronic resource] / Basel Committee on Banking Supervision. – Basel, november 2005. – Access : <http://www.bis.org/publ/bcbs119.pdf?noframes=1>.

31. Adler M. Foreign Exchange Risk Management / M. Adler, B. Dumas // Currency Risk and the Corporation. – London : Euro-money Publications, 1980 – P. 145-158.

32. Giddy I. H. The Management of Foreign Exchange Risk [Electronic resource] / I. H. Giddy, G. Dufey. – Access : <http://pages.stern.nyu.edu/~igiddy/fxrisk.htm>.

33. Hill C. W. L. International Business / Charles W. L. Hill. – Tata McGraw-Hill. – 5th edition. –2003. – 756 p.

Ребрик, М.А. Валютний ризик в умовах глобалізації ринку банківських послуг [Текст] / М.А. Ребрик // Вісник Академії митної служби України. Серія Економіка.– 2010.– № 1 (43).– С. 135-141.